

TRIẾT LÝ PHÁT TRIỂN PHÁP LUẬT ĐỐI VỚI VIỆC HIỆN THỰC HÓA KHÁT VỌNG VƯỜN MÌNH CỦA DÂN TỘC

CAO MINH CÔNG*

Triết lý pháp luật xuất phát từ lợi ích quốc gia, dân tộc trên hết và trước hết phải mang tính khách quan, toàn diện, ổn định và tính đại chúng. Theo đó, triết lý phát triển pháp luật ở Việt Nam hiện nay là thái độ, là hành động, là sự hiểu biết về quyền, lợi ích hợp pháp và nghĩa vụ, trách nhiệm công dân. Vì vậy, triết lý phát triển pháp luật phải đơn giản, dễ hiểu, dễ thực hiện và duy nhất một cách hiểu. Đồng thời, đề ra tính quy luật tồn tại, phát triển của pháp luật và là “bà đỡ” để pháp luật tồn tại, phát triển; không bị bó hẹp bởi định kiến và hướng tới những chuẩn mực phổ quát của pháp luật tiến bộ “vì con người, bảo vệ quyền con người, quyền công dân”.

Từ khóa: Triết học luật pháp; triết lý phát triển; tính quy luật phát triển của pháp luật; chuẩn mực phổ quát của pháp luật.

The philosophy of law must be grounded in the primacy of national and public interests, ensuring that it is objective, comprehensive, stable, and widely accessible. On this basis, the philosophy of legal development in Vietnam today is understood as an attitude, an action, and a perception of rights, legitimate interests, obligations, and responsibilities of citizens. Therefore, the philosophy of legal development must be simple, easy to understand, easy to implement, and consistently interpreted. In addition, this philosophy reflects the inherent laws governing the existence and development of law, serving as a “midwife” that facilitates the growth of law without being constrained by prejudice, while at the same time orienting it towards the universal standards of progressive legal systems that aim “for humanity, protecting human rights and citizens’ rights.”

Keywords: Philosophy of law; philosophy of legal development; inherent laws of legal development; universal standards of law.

NGÀY NHẬN: 07/6/2025

NGÀY PHẢN BIỆN, ĐÁNH GIÁ: 06/9/2025

NGÀY DUYỆT: 18/9/2025

DOI: <https://doi.org/10.59394/qlnn.356.2025.1282>

1. Đặt vấn đề

Triết lý phát triển pháp luật ngay từ khởi thủy đã là khái niệm liên văn hóa, mang tâm vóc phổ quát và cụ thể mà bất cứ cộng đồng nào cũng cần chuyển hóa nội dung này thành thể chế, cơ chế, thiết chế trong đời sống hiện thực nhằm mở đường cho quá

trình vươn đến dân chủ và văn minh. Đã có nhiều câu hỏi được đặt ra về mặt bản thể luận và nhận thức luận, đó là: triết lý phát triển pháp luật ở Việt Nam hiện nay trong đời sống thực tiễn là gì, có tồn tại hay là

* TS, Trường Đại học Kiểm sát

không. Những điều kiện cơ bản nào để trở nên hiện thực hóa? Điều này cần được bảo đảm từ tính khách quan, toàn diện; bảo đảm quyền, lợi ích hợp pháp của công dân; tính chính đáng; dân chủ, công bằng, thống nhất, công khai, minh bạch, trách nhiệm giải trình; khả thi, nghiêm minh; Nhân dân thực sự làm chủ; tiến bộ xã hội; kiến tạo sự phát triển... Theo đó, luận giải, nghiên cứu, bổ sung, hoàn thiện triết lý phát triển pháp luật ở Việt Nam là cần thiết và cấp bách.

2. Yêu cầu triết lý pháp luật đối với việc hiện thực hóa khát vọng vươn mình của dân tộc

Nguyễn Trãi từ cách đây trên 600 năm đã khẳng định: “Nhu nước Đại Việt ta từ trước/Vốn xưng nền văn hiến đã lâu/Núi sông, bờ cõi đã chia/Phong tục Bắc Nam cũng khác”¹. Ở thời đại Hồ Chí Minh, Chủ tịch Hồ Chí Minh mở đầu bản Tuyên ngôn Độc lập, trân trọng trích Tuyên ngôn Độc lập của Mỹ năm 1776: “Tất cả mọi người sinh ra đều bình đẳng. Tạo hóa cho họ những quyền không ai có thể xâm phạm được, trong những quyền ấy, có quyền được sống, quyền tự do và quyền mưu cầu hạnh phúc”². Trong Tuyên ngôn Độc lập, dựa trên các cơ sở pháp lý và cơ sở thực tế, Chủ tịch Hồ Chí Minh khẳng định tính chính danh và hợp pháp của chính thể Việt Nam Dân chủ Cộng hòa... Điều này cho thấy, triết lý pháp luật xuất phát từ lợi ích quốc gia, lợi ích dân tộc trên hết và trước hết, xuất phát từ lợi ích toàn cục của đất nước, phục vụ lợi ích của người dân và doanh nghiệp, bảo đảm quyền con người, quyền công dân, “công tác xây dựng pháp luật dứt khoát bỏ tư duy không quản được thì cấm; phát huy dân chủ, tôn trọng, bảo đảm, bảo vệ hiệu quả quyền con người, quyền công dân”³.

Trong bối cảnh mới hiện nay, Tổng Bí thư Tô Lâm đã yêu cầu phải tiếp tục quan tâm hoàn thiện thể chế, pháp luật để giải phóng toàn bộ sức sản xuất, khơi thông mọi

nguồn lực, phát huy mọi tiềm năng, thế mạnh của đất nước, tận dụng mọi cơ hội phát triển; “Để đất nước vươn mình phát triển mạnh mẽ, chúng ta dứt khoát nói không với bất cứ hạn chế, bất cập nào trong thể chế, pháp luật; không thỏa hiệp với bất kỳ yếu kém nào trong thiết kế chính sách, soạn thảo pháp luật hay tổ chức thực thi”⁴.

Một quốc gia có nền chính trị - pháp lý yếu không thể là một quốc gia mạnh. Nhìn lại thực tế của lịch sử, chính nền chính trị - pháp lý thời Lý, thời Trần và tư tưởng của các bậc minh quân, hiền sĩ cho tới đầu thế kỷ XX, nhất là tư tưởng của Chủ tịch Hồ Chí Minh là bệ đỡ tinh thần cho sự phát triển của Đại Việt, kể từ khi chúng ta giành được độc lập khỏi ách một ngàn năm Bắc thuộc, hàng trăm năm ách đô hộ của chủ nghĩa thực dân, hàng chục năm nô dịch của chủ nghĩa đế quốc và cho đến nay, chúng ta đã thực hiện nhiều lần sửa đổi, bổ sung *Hiến pháp* và hệ thống pháp luật. Song, thể chế vẫn là điểm nghẽn của thực tại.

Trở lại vấn đề triết lý phát triển pháp luật ở Việt Nam, nhất là trong bối cảnh “Kỷ nguyên phát triển mới - Kỷ nguyên vươn mình của dân tộc Việt Nam”⁵, tìm kiếm tri thức pháp luật phù hợp với xu thế phát triển của xã hội Việt Nam cần những yêu cầu sau:

Thứ nhất, triết lý phát triển pháp luật ở Việt Nam hiện nay phải mang tính khách quan, toàn diện, ổn định trong thời gian dài (tầm nhìn) và tính đại chúng. Không ít người có thể nghi ngờ nhưng triết lý cũng như triết học nói chung, thường là sản phẩm sáng tác của tầng lớp tinh hoa trong xã hội. Chúng ta không xa lạ với cách gọi triết lý, triết học bình dân và triết lý, triết học bác học. C. Mác đã viết: “cách mạng là sự nghiệp của quần chúng”⁶. Do vậy, triết lý phát triển pháp luật ở Việt Nam hiện nay vừa là trách nhiệm, vừa là sản phẩm của

những bộ óc tinh hoa. Triết lý phát triển pháp luật đó còn là một động lực tinh thần, một phương châm hành động, là nguồn cảm hứng khơi dậy nhiệt huyết của tất cả mọi người (người dân tham gia vào đời sống chính trị, của cả hệ thống chính trị) và phải là “cái thấm vào máu” trong mỗi chúng ta, nằm trong chính cuộc sống của chúng ta, trong cả một chu trình pháp luật từ khâu xây dựng đến tổ chức, thực hiện, áp dụng pháp luật vào cuộc sống, phải có tầm nhìn dài hạn, hiện đại, tiệm cận chuẩn mực quốc tế, phù hợp với thực tiễn Việt Nam.

Triết lý phát triển pháp luật ở Việt Nam hiện nay không ở đâu xa, là cái tiềm ẩn trong mỗi con người (ý thức thượng tôn pháp luật), nhất là ở những người học luật, thực thi pháp luật, thực hành nghề luật. Vấn đề là phải khơi dậy những năng lực tiềm ẩn đó. Để có thể mang tính phổ biến, toàn diện, khách quan, tính đại chúng..., triết lý pháp luật ngày nay phải được diễn đạt dễ hiểu, dễ nhớ, lập luận pháp luật tường minh, logic và mang tính ổn định. Bên cạnh đó, còn là thái độ, là hành động, là cái mà khi ta nói tới, bất cứ ai là công dân đều hiểu quyền, lợi ích hợp pháp và nghĩa vụ, trách nhiệm công dân của họ trong đời sống xã hội. Không thể có triết lý pháp luật cho giai đoạn này, nhiệm vụ chính trị này, chỉ tiêu thành tích kia, rồi chỉ mười năm sau, ta lại tìm kiếm một triết lý pháp luật khác. Vì vậy, triết lý xây dựng pháp luật ở Việt Nam hiện nay phải định hướng “vừa bảo đảm yêu cầu quản lý nhà nước, vừa khuyến khích sáng tạo, giải phóng toàn bộ sức sản xuất, khơi thông mọi nguồn lực phát triển”⁷.

Thứ hai, triết lý phát triển pháp luật phải linh hoạt được hơi thở, tinh thần của thời đại. Chúng ta đang sống trong một thế giới toàn cầu hóa và điều đó thể hiện rõ trong đời sống chính trị đương đại, có nhiều biến số. Song, bất cứ quốc gia, dân tộc nào vấn đề lợi ích

quốc gia, dân tộc luôn trên hết, trước hết, mà ở đó vai trò của pháp luật như là cơ sở tất yếu để bảo vệ, lập luận cho vị thế đó. Tuy nhiên, để Việt Nam phát triển vươn tầm trong kỷ nguyên mới, xứng đáng với vị thế, cơ đồ, tiềm lực như Đảng ta khẳng định thì vấn đề là chúng ta cũng phải chuẩn bị cho hành trang của chính mình. Điều này đã được I. Kant từng viết: “Khai sáng là sự thoát ly của con người ra khỏi tình trạng vị thành niên (...) Vị thành niên là sự bất lực không thể vận dụng trí tuệ của mình một cách độc lập và không cần sự chỉ đạo của người khác”⁸.

Với những cơ hội và thách thức mà cuộc cách mạng công nghiệp 4.0 mang lại, sự chuyển đổi số cần một triết lý phát triển pháp luật không chỉ bó hẹp trong phạm vi quốc gia dân tộc mà có tính mở, giúp nước ta hòa nhập được với cộng đồng quốc tế nên nó vừa là mục tiêu, vừa là động lực cho sự phát triển trong bối cảnh Việt Nam vươn tầm trong kỷ nguyên mới.

Thứ ba, triết lý phát triển pháp luật phải phù hợp với hoàn cảnh lịch sử cụ thể và văn hóa truyền thống của Việt Nam; đồng thời, đáp ứng được những yêu cầu, đòi hỏi của con người Việt Nam, pháp luật bảo vệ quyền lợi ích hợp pháp của công dân, bảo vệ quyền con người, quyền công dân và các giá trị phổ quát của công lý tiến bộ. Trước hết, phải đáp ứng yêu cầu pháp luật được thực hiện nghiêm minh, nhất quán, tôn trọng và bảo vệ hiệu quả quyền con người, quyền công dân. Nâng cao hiệu quả quản trị quốc gia, xây dựng bộ máy nhà nước tinh gọn, hiệu năng, hiệu lực, hiệu quả.

Triết lý phát triển pháp luật ở Việt Nam hiện nay phải kế thừa được những truyền thống quý báu của nền văn hóa truyền thống của ông cha ta, đồng thời phù hợp với đức tính và con người Việt Nam. Không thể rập khuôn một cách máy móc triết lý pháp

luật của một quốc gia nào đó dù hay đến mấy. Chẳng hạn: tiêu chí xây dựng nội dung *Hiến pháp* của một quốc gia trong “Những nguyên lý của triết học pháp quyền” của Hegel. Lấy kinh nghiệm nước Pháp thời Napoleon sau khi chiếm đóng, dựng nên chính phủ thân Pháp ở Tây Ban Nha, mang tới nước này một bản *Hiến pháp* rất cách mạng. Dù vậy, người Tây Ban Nha vẫn quan niệm đó là *Hiến pháp* của ngoại bang chứ không phải dành cho dân tộc Tây Ban Nha. Kết quả, đó vẫn chỉ là bản *Hiến pháp* nằm trong đầu của những người nghĩ ra nó. Từ kinh nghiệm lịch sử trên, Hegel cho rằng, *Hiến pháp* của một quốc gia phải phản ánh tinh thần chung của quốc gia dân tộc, nghĩa là phải thể hiện ý chí chung của người dân nước đó, chứ không phải là ý chí của riêng một vài cá nhân hay đảng phái chính trị nào. Bằng không, dù hay đến mấy, nó cũng chỉ tồn tại trên giấy⁹.

Thiết nghĩ, đây cũng là kinh nghiệm quý báu đối với Việt Nam. Triết lý pháp luật ở Việt Nam hiện nay không phải là một lý tưởng mà ở trong thực thi công vụ, cuộc sống, đúc kết trở thành phương châm hành động của giới chức, của cả hệ thống chính trị, của mọi công dân trong quan hệ với Nhà nước và ngược lại.

3. Kết luận

Với các khía cạnh nêu trên (triết lý phát triển luật pháp đương đại) của triết lý pháp luật đòi hỏi phải xuất phát từ hơi thở thực tiễn cuộc sống của đất nước, con người Việt Nam, tiếp thu có chọn lọc giá trị tinh hoa của nhân loại, mang tính phổ quát, hệ thống, khơi thông mọi nguồn lực, đưa thể chế, pháp luật trở thành lợi thế cạnh tranh, nền tảng vững chắc, động lực mạnh mẽ cho phát triển. Chính vì vậy, triết lý phát triển pháp luật ở Việt Nam phải đơn giản, dễ hiểu, dễ thực hiện, duy nhất một cách hiểu, vạch ra tính quy luật tồn tại, phát triển của

pháp luật và là bà đỡ để pháp luật tồn tại, phát triển. Pháp luật không bị bó hẹp bởi định kiến giai cấp hay phạm vi dân tộc mà hướng tới những chuẩn mực chung, phổ quát của pháp luật tiến bộ, vì con người, bảo vệ quyền con người, quyền công dân: lẽ phải, sự công bằng, sự ổn định, tính khách quan, toàn diện, giá trị nhân văn, chống lại sự tùy tiện, bạo quyền và những hành động thiếu nhân tính.

Triết lý đó chính là nguồn cảm hứng, khơi dậy được lương tâm, phẩm giá, sự sáng tạo của cả hệ thống chính trị mà trước hết của những người thực thi pháp luật, thực hành nghề luật, trách nhiệm của công dân. Do vậy, triết lý phát triển pháp luật ở Việt Nam không phải là khẩu hiệu mà là hành động, là niềm tin vào pháp luật. Triết lý pháp luật phải nêu ra được tính quy luật mà ở đó hệ thống pháp luật phải hiện đại, tiệm cận chuẩn mực, thông lệ quốc tế tiên tiến và phù hợp với thực tiễn đất nước; thượng tôn *Hiến pháp* và pháp luật trở thành chuẩn mực ứng xử của mọi chủ thể trong xã hội; quản trị quốc gia hiện đại với bộ máy nhà nước tinh gọn, hiệu năng, hiệu lực, hiệu quả□

Chú thích:

1. Nguyễn Trãi, *Bình Ngô đại cáo* (Bản dịch của Ngô Tất Tố). <https://vi.wikisource.org>, truy cập ngày 20/3/2025.
2. Hồ Chí Minh toàn tập (2011). Tập 4. H. NXB Chính trị quốc gia - Sự thật, tr. 1.
- 3, 4, 7. *Đột phá thể chế, pháp luật để đất nước vươn mình*. <https://vnexpress.net>, ngày 04/5/2025.
5. *Kỷ nguyên vươn mình của dân tộc Việt Nam*. <https://dangcongsan.vn>, ngày 25/11/2024.
6. C. Mác - Ph. Ăngghen toàn tập (1997). Tập 22. H. NXB Chính trị quốc gia, tr. 775.
7. Cadière L (2010). *Văn hóa tín ngưỡng và thực hành tôn giáo người Việt*. Tập 3. NXB Thuận Hóa, Huế, tr. 48.
8. Hegel G. W. F (2010). *Những nguyên lý của triết học pháp quyền, dịch và chú giải của Bùi Văn Nam Sơn*. H. NXB Tri thức, tr. 735 - 736.